

TÖRTÉNETI ADATOK A TAKTAKÖZ NÉPI ÉPÍTKEZÉSÉHEZ

PÁLL ISTVÁN

A Tisza jobb partján, Tokaj és Tiszadob között meghúzódó taktaközi települések egykori népi kultúrája sokban hasonlít a folyó fentebbi szakaszának két partján elterülő bodrogi és rétközi falvak kultúrájához.¹ Míg azonban az utóbbiak népi építkezéséről már több hosszabb-rövidebb cikk, tanulmány napvilágot látott, addig a Taktaközből hasonló témában igen csekély a publikációk száma.² A századfordulón megjelent monográfia majdhogynem címszavakban tárgyalja az akkor még Szabolcs megyéhez tartozó települések építkezését,³ s napjainkig is szinte ez az egyetlen áttekintő jellegű munka.

Jelen dolgozat egy XIX. század közepi megyei összeírás adatain alapszik.⁴ Az 1843-ban végzett felmérés eredményeképp a 6 taktaközi község (*Tiszaladány, Tardos, Csobaj, Báj, Taktakenéz és Prügy*) adózó lakosságának minden éghető épületét kötelezően összeírták, a birtokosok és a nemesek nagy része pedig önkéntes alapon vett részt a Tűzkármentesítési Intézet által szorgalmazott biztosítási ügyletben. S hogy az összeírás közel teljesnek tekinthető, azt az is bizonyítja, hogy az ekkor számba vett lakóépületek száma az 1828-as⁵ és az 1877-es⁶ lakóházadatok között található (lásd a táblázatot).

Község	Házak száma		
	1828	1843	1877
Báj	70	89	108
Csobaj	70	89	127
Tiszaladány	97	120	145
Tardos	40	47	67
Prügy	98	149	174
Taktakenéz	74	87	97

Az anyag feldolgozásánál a már korábban megjelent, s a Bodrogi közben fekvő volt három szabolcsi település népi építkezését tárgyaló munkánk felépítését követjük.⁷

1. Balassa I.—Ortutay Gy., 1979. 39.

2. Petercsák T., 1980. 84–89.

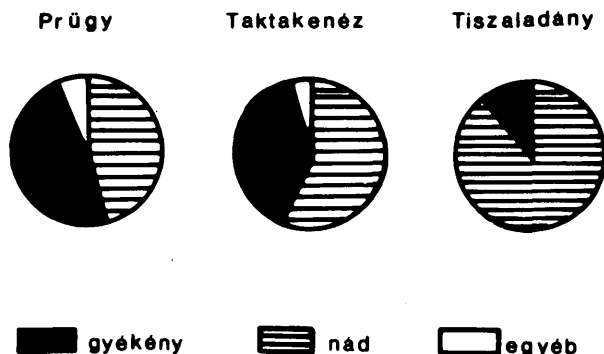
3. Borovszky S., é. n. 178.

4. Szabolcs vármegyei Tűzkármentesítő Intézet iratai. Épület- és termésbecslési összeírások. Szabolcs-Szatmár megyei Levéltár (a továbbiakban: SzSzmLt.) IV. A. 19. 1–15. doboz.

5. Nagy, L. 1828. 333–336.

6. A Magyar Korona Országainak helységnévtára. Budapest, 1877.

7. Páll I., 1983. 105–113.

1. kép. A tetőfedő anyagok aránya három taktaközi faluban (1843)

Egy-egy terület természetes növénytakarójának mindig döntő jelentősége volt annak népi építkezésében. Természetes, hogy ez az állítás a Taktaköz esetében is igaz: *Fényes Elek* az összeírást közvetlenül megelőző években megjelent munkájában írja, hogy „a’ Tisza mellékén, a’ Taktaközben, mind legelő, mind rét szerfeletti bőséggel van, csak az á kár, hogy ezeket a’ Tisza árjai, ’s ennek kiszakadó erei gyakran elborítják.”⁸ Az ártér begyűjthető és építkezésre felhasználható termékei tehát szinte korlátozás nélkül álltak a lakosság rendelkezésére. A II. József-féle első katonai felmérés térképlapjai alapján feltételezhetjük, hogy a Tiszát kísérő szegélyerdők az építkezéshez szükséges famennyiség nagy részét biztosították, bár nem hagyható figyelmen kívül a közelben lévő *tokaji kikötő* sem, ahonnan a Máramarosból és Beregből leúsztatott fenyőgerendákat, léceket, zsinelyt szerzhették be az azokat megfizetni tudók.

E rövid bevezető után, az épületek taglalására térve, vegyük először a porta legjelentősebb épületét, a lakóházat.

Lakóházak. A lakóépületek döntő többsége egyedül állt, melléképületek nélkül. Az olyan lakóházak aránya, melyekhez valamilyen gazdasági épületet kapcsolnak (istállót, ólat, színt, kamarát), 7% körül mozgott a települések többségében. A két szélső érték 2,3% (Taktakenéz) és 17% (Tardos). Az épületek *méretei* közül csak a hosszúságot adták meg 4 településen (Bájról és Csobajról hiányoznak ezek az adatok). Eszerint az adózó népesség lakóépületeinek átlagos hossza 6,3–7,1 öl között mozgott (1 öl = 1,89 méter), míg a nemeseknél az értékelhető adatok szerint 8,4 öl (Prügy) és 9,7 öl (Taktakenéz) volt az átlag. Az épületek *szélességét* csupán a nemesi tulajdonú lakóházaknál (kertészház, bacsóház, béresház, tiszt lakás, molnárház stb.) adták meg. Ezek átlagos szélessége 3 és 1/2 öl körül mozgott. A földbirtokosok kastélyait ebbe nem vettük bele, hiszen megjelenésükben kitértek azok közül: Báji Patay Lajos prügyi kúriája 16×7 öles, Patay József báji kastélya pedig 15×10 és 1/2 öl alapterületű volt; Drevenyák Ferenc táblabíró taktaközi kastélyát 14×7 ölesre építették.

A lakóházak *falának anyagáról* igen kevés információval rendelkezünk. Ez nem is csoda, hiszen az összeírás során csupán az éghető anyagokat kellett számba venni, amibe a

8. *Fényes E.*, 1836–40. IV. 211.

földből vagy kőből, téglából készült falak nem tartoztak bele. (Más kérdés, hogy a megye sok településén ezen adatokat is feltüntették!) A falak éghető részének számított a sövényfal (a patics), amely nagy hő hatására a kívül-belül rátapasztott sár között is meggyulladhatott. Ilyen épületet csak négyet írtak össze a hat településen (egyet Taktakenézen és hármat Tiszaladányban). A házak sárfalát merevítő, tetőtartó oszlopok is megéghettek, ezért vettek számba Tiszaladányban 16 ilyen lakóépületet (az összes lakóépület 13,3%-át).

A lakóházak *tetőszerkezetének* anyagáról nincsenek értékelhető adataink, csupán Drevenyák Ferenc taktakenézi kastélyáról jegyezték meg, hogy „álló székekre” épült, s hogy gerendákkal és szarufákkal van ellátva. Némileg több adatunk van a *padlás* anyagáról, bár ezek is a földesúri tulajdonban lévő, s a szegődött munkásoknak lakás céljaira biztosított épületekben találhatók: Prügyön és Taktakenézen 10 deszka padlású épületet írtak össze. Tardosról egy „4 öles bogárhátú ház”-at is említettek, ami éppen a padlás hiányáról tanúskodik.

Legtöbb adatunk a *tetőhéjzat* anyagáról gyűlt össze. Itt látható leginkább a természeti környezet meghatározó jelentősége, de erről fentebb már szóltunk. Szinte kizárólagosnak tekinthető a *nád* és a *gyékény* tetőfedésre való felhasználása mind az adózók, mind a nemesek épületeinél (lásd az ábrát!). A három település (Prügy, Taktakenéz és Tiszaladány) lakóépületeinek adatait összevetve azt tapasztaljuk, hogy még az arányok is hasonlóak a nád és a gyékény alkalmazásánál az adózók és a nemesek épületeinek vonatkozásában. Tardoson a 47 lakóház közül 19-nek nádból volt a teteje (a többiét nem jegyezték fel). A fenti anyagokon kívül még néhány lakóházat gazzal, szalmával is fedtek, s összeírtak néhány nemesi tulajdonban lévő *zsindelyes* (Prügyön 3, Bájón 4, Taktakenézen 1 épületet) és Prügyön 3 *zsiapos* fedelű házat is.

Gazdasági épületek. A gazdasági épületek közül először az *istállót* vagy ólat vizsgáljuk meg. *Fényes Elek* már idézett munkájában Bájrról és Prügyről is megjegyezte, hogy „szép szarvasmarhát tenyészt”,⁹ ami érthető is, ha a természeti viszonyokat tekintjük. E hírnév bizonyára az uradalmakban folyó nagyméretű marhatenyésztésnek köszönhető, hiszen több tekintélyes méretű istállót összeírtak, s ezt a fentiek bizonyítékának tekinthetjük. A „Tekintetes Hofman Úr” prügnyi „jószágában” találtak egy 45 öl hosszú és 6 és 1/2 öl széles nádfedélű épületet, s a már többször említett Drevenyák Ferenc taktakenézi majorjában 3 nagyméretű istállóban tartottak állatokat. (Ezek közül kettőt ekképpen írtak le: „Bivály Estálló és kotsi szín egy fedél allat, 16 öl hosszú 4 öl széles deszka padlással, gyikényel fedet éghető teteje” 800 frt-ot ért; a második az „Ökör Istálló, s egéb Istálokak egy fedél alatt, 36 öl hosszú 5 öl széles gyikényel fedet teteje s éghető részei” 700 forintot értek.¹⁰ Patay József báji épületei közt egy 26 öl hosszú, gyékénnyel fedett „gulya akol félszer”-t is összeírtak.

Az adózók tulajdonában lévő istállók, ólak nagy része önállóan, a háztól elkülönülve állt a portán (Bájón néhány helyen kettő is), bár mindegyik településen akadt néhány (2–8) istállóval egybeépült lakóépület is. Az istállók legtöbbször valamilyen más gazdasági épülettel kerültek egy fedél alá (kivéve Taktakenéz, ahol az istállók több mint

9. *Fényes E.*, 1836–40. IV. 239., 243.

10. *SzSzmLt. IV. A. 19. 10. N° 801.*

95%-a állt egymagában, de Tardoson csupán egyharmaduk, Tiszaladányban pedig kevesebb mint negyedrészüik volt egyedülálló épület). Leggyakrabban szekérszinnel építettek istállót egy tető alá (Tiszaladányban pl. az istállók közel fele volt szekérszinnel összeépítve, de Tardoson 41%, Bájón 40% volt az ilyen épületek aránya). Jó néhány fajta más gazdasági épület (különböző színek, sertésólak, kamarák, juhaklok stb.) társult alkalmakként az állatok eme hajlékához.

A különálló istállók hosszának átlagát 4 településen (Prügyön, Taktakenézen, Tardoson és Tiszaladányban) tudtuk kiszámítani. Az adatok szerint az adózók ezen épületeinek hossza 5–6 öl között mozgott, de a prügyi nemesek tulajdonában lévő istállók átlaga meghaladta a 6 ölet (az adózók – nemesek istállóinak hosszúságának aránya e két községben 5,2 : 6,1 öl volt). E gazdasági épületek falának anyagát – a lakóházakéhoz hasonlóan – néhány kivételtől eltekintve nem írták össze. Csupán a tiszaladányi istállók egy részéről (pontosabban 41,5%-áról) jegyezték fel, hogy azok „czulápra” épültek, s Taktakenézen és Prügyön említettek még 4 paticsos falú és 3 sövényből készült istállót. A tetők héjazatát legnagyobb részét gyékényből és nádból készítették (Prügyön 57 : 26, Taktakenézen 16 : 22 a számarány a két vízínövény között, s Tiszaladányban – ahol a 106 istálló közül csak 40-nek közölték ezt az adatát is – 38 nád és 2 gyékényfedelű épületet írtak össze.) Ezenkívül volt még néhány zsúp-, szalma- és zindelyfedelű építmény is, melyek nagy részét nemesek birtokolták.

Másik, szintén állatok tartására szolgáló és igen nagy számban készített épület a disznóól volt. Igen sok sertést tarthattak a Taktaközben, mivel jó néhány portán több disznóólat is összeírtak. Prügyön 27 helyen volt 2 disznóól, de Bájón is meghaladta a tízet az olyan porták száma, ahol két sertésólat találtak. Tardoson és Bájón több olyan telek is volt, ahol 3 disznóól szolgált az állatok tartására (pl. „sertésól 3. egy végtibe”). A disznóólak többsége önálló épületként állt a telken, de közülük igen sokat más gazdasági épülettel (szekérszín, kamara, juhakol, istálló, góré stb.), sőt lakóházzal is egy fedél alá építettek. Anyagukról csupán Bájón és Tiszaladányban jegyezték fel számunkra fontos adatokat. Ezek szerint a bájiak disznóólainak többsége (66 darab – 68%) deszkából készült, míg 12,5%-ukat sövényből fonták, de akadt egy „czulápra” épített épület is. Tiszaladányban a 139 disznóól közül (a 152 közül ennyinek adták meg az adatait) 44 készült deszkából (31,6%), míg 38 culápon állt (27,3%), 18 pedig paticsból épült (12,9%). Prügyön 2 „rót ól”-at is összeírtak („3 1/2 ölles Rót ol deszka és gyikény fedelével” 20 frt értékben).¹¹ Az épületek egy részéről azt is megírták, hogy azok hídlosok (Tiszaladányban 37,5%, Prügyön 28,3%-uk volt hídlosos). Méretükről csak Prügyről közöltek adatokat. Itt az adózók disznóólainak átlagos hossza 2 öl, a nemeseké közel 3 öl volt, ám majd 40%-uknál 1 □-öles épületet írtak össze.

Szintén csak Prügyön jegyezték fel 42 disznóól fedelének anyagát: 35 gyékény- és 7 nádtetős épületet tartottak említésre érdemesnek. A nagybirtokosok néhány, az átlagosnál valamivel hosszabb sertésólaikat nem tárgyaljuk külön, ám két prügyi sertésakolról érdemes említést tenni: Lihesán Márton az Almási familiától bérelte a 150 frt-ra becsült épületet („sertés akoly sövényből fonot 21 öl hosszú zsúp fedőlék állat, egészen eghettő”¹²), míg Patay Józsefnek a prügyi „rész birtokában lévő épületek” közé tartozott

11. SzSzmLt. IV. A. 19. 3.

12. SzSzmLt. IV. A. 19. 12. N° 1794.

egy „sertés akol sövényből fonva szélessége 8 öl, hosszasa 15 öl kevés sás fedéllel” 50 frt becsült értékben.¹³

A legelőbőségnek köszönhetően a Taktaközben igen szép számú juhot tartottak. A birtokosok közül Patay Józsefnek Prügyön és Bájón is nagyméretű *juhtartó épületei* állottak (Prügyön a zsúppal és gyékénnyel fedett „juh fészter” 29 öl hosszú volt, a báji zsidelyes „bírke hodáj” pedig 44×4 öles méretével és 900 frt becsértékével a tulajdonos legjelentősebb épületeinek egyike volt). A Prügyön is birtokkal rendelkező Báji Patay Lajos béresistállóval egybeépített „birka hodáj”-a a maga 44×5 öles alapterületével még az előbbieken is túltett, s ezen kívül még egy 26 öles deszka oldalú, nádfedeles esztrenga is volt a birtokában. Az adózók közül néhánynak szintén volt *juhszínje* (-*akolja*, -*óla*, *esztrengája*); Tardoson 7, Csobajon 3 ilyen épületet írtak össze. Tiszaladányban 21 gazdának 22 juhtartó építménye volt. Ezek nagy része valamilyen más épülettel állt egy fedél alatt (sertésóllal, szekérszínnel, góréval, kamarával stb.). Hosszuk 5–8 öl között volt, de a tiszaladányi Kertész József egy 22 öles szekérszínrel egybeépült esztrengának is gazdája volt, s ugyancsak az ő portáján állt „Egy Juh szín Góréval patsittal”.¹⁴

Néhány *méhest* is találtak az összeírás alkalmával. Prügyön 1845-ben Halgato István építményei közt volt egy „hat öles méhes ujonat épült sövényből” 25 frt értékben; ugyanekkor jegyezték fel, hogy nemes Buzási József bővítette a korabeli összeírásban már szerepelt 2 és 1/2 öles nádas méhesét, s az az akkori 3 forint helyett már 77 frt-ot ért.¹⁵ Bájón a helybeli ref. lelkésznek volt még egy méhekkal teli méhese.

A földműveléshez kapcsolódó épületek közül legnagyobb méretűek a *csűrök* voltak, de ezek a Taktaközben csak a nagybirtokosok majorjaiban álltak. Drevenyák Ferencnek Taktakenézen két csűrje is volt. Mindkettő fenyőfa oldallal, gerendákkal és szarufákkal készült, náddal és gyékénnyel volt fedve, csupán méretükben volt különbség: a „Nagy Csűr” 13×9 öles, a „Kis Csűr” 17 és 1/2×5 és 1/2 öl alapterületűre épült, s 900, ill. 500 frt-ra becsülték őket; az elsőben ezer kereszt „gabona” (rozs), a másodikban 50 kereszt búza és 500 kereszt zab volt az összeírás idején. Patay József Bájón egy 3000 forintra becsült, az előzőeknél nagyobb méretű, 30×10 öles zsidelyes csűrűt birtokolt és nemes Patay Istvánnak is volt Prügyön a „helységen kívül” egy fából épült, zsidellyel fedett, 12×8 öl alapterületű csűrje.

A szemes gabonát vagy magtárban, vagy magtartó színekben tárolták. *Magtárak* (az összeírásban „*granárium*” vagy „*granárium*” alakban szerepeltek) csak a nagybirtokosok tulajdonában voltak, s Prügyön kettőt, Csobajon és Taktakenézen egyet-egyet írtak össze belőlük. A Drevenyák Ferenc taktakenézi majorjában álló „Granárium 10 öl hosszú 5 öl széles, gyikénnyel fedet teteje gerendával, deszka padlással és pádimentommal” 700 frt-ra becsültetett.¹⁶ *Magtartó* vagy *magszínek*ben szintén szemes gabonát tartottak, de ezek kis értékű, kisméretű épületek voltak. Prügyön egy 3×2 öles nádfedeles magszín 25 frt-ra, Tardoson egy 3 öl hosszú „magtartó és pejvás színt” 12 frt-ra becsülték. A Taktaközből nincs rá adatunk, de a Nyírségből tudjuk, hogy ezekben a színekben hombárokban vagy szuszékokban tárolták a szemes „életet”.

13. SzSzmLt. IV. A. 19. 4.

14. SzSzmLt. IV. A. 19. 3.

15. SzSzmLt. IV. A. 19. 10. N° 803.

16. SzSzmLt. IV. A. 19. 10. N° 801.

Valószínű, hogy a három másik taktaközi településen összeírt „*garmada*” vagy „*garmadás*” színek hasonló funkciót tölthettek be, mint a magtartó vagy magszínek. Az 1864-ben megjelent „A magyar nyelv szótára” szerint a *garmada* „Általában halom, rakás, melybe valami öszve van hányva; különösen nyomtatott vagy csévelt gabona, midőn halomra hányják, akár polyvájában, akár felszórva.”¹⁷ *Selmeczi Kovács Attila* említi egy munkájában, hogy az észak-magyarországi csűrökben a tisztítás („szórás”) előtt külön tárolóhelyiségben, a *garmadás*ban tárolják a szemnyerés során kikerült gabonaszemeket.¹⁸ Bájon, Csobajon és Tiszaladányban 11 ilyen épületet írtak össze, de itt nem a csűrök elrekesztett részeként álltak, hanem többnyire istállóval, kamarával vagy szekérszínnel épültek egy tető alá. Méretükről egy báji adat: Patay József náddal fedett *garmadás* színe a vele összeépített szekérszínnel együtt 5×3 öles volt, s 60 frt-ot ért, de két tiszaladányi, „czulápra” épült és istállóval egy fedél alatt álló „*garmad színt*” 252, ill. 255 forintra becsülték.

*Kamarák*ban is tároltak gabonát, de ezeknek az épületeknek más tároló funkciójuk is volt. Nem tudjuk, hogy a lakóházakkal egy tető alá hol és milyen mértékben épültek kamarák, mert az összeírásban ezek csak elvétve szerepelnek. Tiszaladányban az 51 összeírt kamra közül csupán 7 volt a lakóházzal egy fedél alatt, a többit különálló építményként jegyezték fel. A többi településen is főként a „külső kamarákat” írták össze. Ezek egy része valamilyen más építménnyel került egy fedél alá (Bájon pl. a 32 külső kamara közül 15 volt egyedülálló épület, a többi különféle színekkel, disznóolakkal, istállókkal stb. épült egybe). Prügyön több adatot feltüntettek, így lehetőségünk volt a tetőhéjazat és a méret vizsgálatára is. A 39 kamra közül 33 az adózóké, 6 a nemeseké volt. Átlagos hosszuk 3,5, ill. 4 öl; 27-et gyékény-, 12-t nádtető borított. Tiszaladányban 17 kamara „czulápra” épült, s itt 4,6 öl volt azoknak az épületeknek az átlagos hossza, amelyeknél ezeket az adatokat is feltüntették.

A kukorica tárolására *górék* szolgáltak, de ilyen építményeket csak Bájon és Tiszaladányban írtak össze, mégpedig összesen 28-at. Valószínűnek tartjuk, hogy a többi településen a kukoricát egyéb helyeken: padláson, kamarákban tartották (erre a megye más területeiről igen sok adatunk van). Tiszaladányban valamennyi *góré* egyéb épülettel – leggyakrabban sertésóllal, kamarával és juhszínekkel – került egy fedél alá. Értéküket 26 frt 30 xr és 147 frt közötti összegre becsülték, bár ez az érték mindig a velük egybeépített más gazdasági épületek milyenségétől függött. Egyetlen uradalmi *góré*ről van tudomásunk: Bájon Patay József 24×1 öles zsindeles *góré*ját 200 frt-ra értékelték.

A portákon többfajta *szín* is helyet kaphatott. Leggyakoribbak a *szekérszínek* voltak, s ezek többségét – mint arra már a fentebb tárgyalt épületeknél rámutattunk – más épületekhez kapcsolták. Az udvaron egyedül álló *szekérszín*ek átlagos hossza Prügyön 3,6 öl volt, de Patay József báji zsindeles kocsiszíne elérte a 7 ölet. Igen gyér a *szekérszín*ek anyagára vonatkozó adataink száma, de annyit tudunk, hogy pl. Prügyön voltak ágasra épült, sövényfalú *szekérszín*ek is, Taktakenézen pedig nádfedelű *szekérszín*t is összeírtak.

Sok egyéb *szín* szolgált még a különféle tevékenységek, foglalkozások üzésére. Bájon igen nagy számban (27 darab) voltak *fejőszín*ek, és Tiszaladányban is találtak ilyen

17. Czuczor G. – Fogarasi J., 1864. II. 1035.

18. Selmeczi Kovács A., 1976. 73., 97.

építményt. Majdmindegyik községben felbecsültek néhány *pelyvás* vagy *polyvás* színt (Prügyön „nádból polyvás ól”-at), s Tiszaladányban még egy-egy culápra épült *kaskötő* és *faragó színt* is összeírtak, de ezek már nem voltak olyan általánosak, mint az előbbiek.

A telekhez hozzátartozott még az azt körbefogó *kerítés* is, bár erről szintén kevés adattal rendelkezünk. Prügyön 20 helyen írtak össze *palánk-* vagy *deszkakerítést*, melyek hossza 4 és 22 öl között volt, s valószínűleg az utcai részen kerítették a portát. A telek egyéb (nád- és sövény-) kerítését bizonyára nem tartották érdemesnek a biztosításra, mert nem valószínű, hogy másutt nem kerítették volna be az udvart (a megye egyéb területeiről származó adataink erre engednek következtetni). Ugyanitt Patay Lajos szérűskertjét 135 öles deszkakerítés fogta körül, míg „más deszka kerítés a' belső Kert kerül” 73 ölet tett ki.¹⁹

Közösségi épületek. A közösség tulajdonában lévő épületek közül a legfontosabb a „*Helység Háza*” volt. Prügyön erre egy 9 és 1/2 öl hosszú, gyékénnyel fedett épület szolgált. Hasonló volt a taktakenézi helységháza is, csak 1/2 öllel hosszabb és a duplájára (200 frt-ra) becsülték. Ezen kívül volt még a helységek birtokában *pásztorház* (Bájon, Taktakenézen és Tiszaladányban – utóbbi helyen ez egy 7 és 1/2 öles nádfedeles épület volt), *csődöristálló* és *bikaöl* (Báji) is. Prügyön egy 5 és 1/2 öles, nádfedeles istállót és egy 33 öl hosszú, deszkából készült nádtetős „akoly”-t birtokolt a helység. Mint községi alkalmazottnak, a nótáriusnak is a közösség adott épületeket. Tiszaladányban a „Notarius kvártély”-hoz egy 10 öles nádfedeles ház, egy 5 öles szintén nádas kamara, két 6 öles nádtetős istálló, egy culápon álló, nádas juhszín és egy sertésóllal egybeépített „patsitos szekérszín” tartozott.

A földesurak tulajdonában lévő, de közösségi célokat is szolgáló épületek közül elsőnek a *száraz malmokat* említhetjük. Bájon és Taktakenézen 2–2, Csobajon 3 malmot írtak össze (az utóbbi helyen Bártzy Anna asszonynak még az összeírás évében – 1843-ban – leégett a falu közepén álló egyik malma). A hét malom közül négyet náddal, kettőt zsindeleyel és egyet gyékénnyel fedtek. Egy-egy malom értéke 1000 frt körül volt. Drevenyák Ferenc taktakenézi malmait a következőképpen írták le: „Két Száraz Malom nádal fedet. czulápostol, szarufástol, és deszka malom házal” 200 frt becsértékkel.²⁰ Prügyön Sindely Józsefnek egy *olajütő* volt a birtokában. A „6 1/2 öles olaj ütő sajtó masinájával tetejével” 100 forintot ért.²¹

A *kovácsműhelyek* közül a Patay Józsefé Bájon egy 9×3 öles, gyékénnyel fedett épület, a Patay Lajosé pedig Prügyön egy 4×3 öl alapterületű, zsúpfedeles építmény volt. Bájon és Prügyön egy-egy kisméretű és kis értékű *mészárszék*, s ugyanezekben a helyeken egy-egy *kocma* is állt a lakosság szolgálatában. Bájon valóságos „épületkomplexum” volt a Patay Józsefé: kocma, pálinkaház és sőreöl is volt a 24 öl hosszú, 4 öl 3 sukk széles, zsindeleytetős épületben. Prügyön és Csobajon haszonbérbe vették ki a kocsmákat. Prügyön Lihasán Márton a „közös árendális kortsmának” fele részét bérelte, míg Csobajon Morgenstein Izraelné mind a belső, mind a Szeles nevű kocsmát teljes egészében birtokolta.

19. SzSzmLt. IV. A. 19. 4. N° 385.

20. SzSzmLt. IV. A. 19. 10. N° 801.

21. SzSzmLt. IV. A. 19. 3.

IRODALOM

- Balassa I. – Ortutay Gy.*, 1979. Magyar néprajz. Budapest
Borovszky S., (szerk.) é. n. Szabolcs vármegye. Budapest
Czuczor G. – Fogarasi J., 1864. A magyar nyelv szótára, Pest
Fényes E., 1836–40. Magyarországnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja ...
Pest
Nagy, L. 1828. Notitia Hungariae ... Buda
Petercsák T., 1980. A Taktaköz kutatása és néprajzi sajátosságai. HOM Közl. 18.
Páll I., 1983. Adatok a Bodrogeköz népi építkezéséhez. HOM Közl. 21.
Selmeczi Kovács A., 1976. Csürös építkezés és gazdálkodás Észak-Magyarországon. Debrecen. Műveltség és Hagyomány, XVIII.

HISTORISCHE DATEN ZUM VOLKSBAU DES TAKTAKÖZ

(Auszug)

Die Abhandlung ist aufgrund einer Zusammenschreibung für die Versicherung gegen einen Feuerschaden Mitte des 19. Jahrhunderts entstanden, und behandelt den Volksbau 6 Siedlungen (Tiszaladány, Tardos, Csobaj, Báj, Taktakenéz und Prügy), die damals dem Komitat Szabolcs angehörten. Neben den Baustoffen, die die natürliche Vegetation des Gebietes sicherte, werden auch die auf der Theiss geflossenen Tannenhölzer von Bereg und Máramaros eine bedeutende Rolle in den Bauarbeiten gespielt haben. Die Arbeit behandelt zuerst die Wohnhäuser, den Stoff der Wände und die Dachkonstruktion. Der Eigenart der Zusammenschreibung entsprechend werden die Dachschalungen viel ausführlicher behandelt und sie werden auch am Graphikon gezeigt. Die wichtigste Feststellung der Arbeit ist, dass dabei fast ausschliesslich Wasserpflanzen verwendet wurden (Schilf, Rohrkolben).

Von den wirtschaftlichen Gebäuden zieht die Arbeit die Ställe, die Schweinställe, die Schafstände und die Bienenhäuser, die sich meistens in von den Wohnhäusern separierten Gebäuden befanden, in Betracht. Der Verfasser arbeitet auch hier mit der gleichen Methode wie bei den Wohnhäusern. Von den wirtschaftlichen Gebäuden, die mit dem Ackerbau in Beziehung waren, waren die Scheunen am grössten, die nur in den Meierhöfen des Grossgrundbesitzes gebaut wurden. Getreide wurde ausserdem in den Getreidespeichern, Kornspeicherschuppen und in den sogenannten Schichtschuppen gespeichert. Die Arbeit behandelt den Bau der Kammern, Maisscheunen und Schuppen, die verschiedenen Zwecken dienen.

Die Arbeit wird mit der Behandlung der Gemeinschaftsgebäude des Gemeindehauses, der Hirtenhäuser, der Zugmühlen, Schlächtereien und Kneipen, die im Besitz der Ortschaften waren, geschlossen.

In der Arbeit wird es ausser der Gebäude der Bauern auch von denjenigen Gebäuden gesprochen, die den gleichen Zwecken dienen, aber in den Gutshöfen zu finden waren. Aufgrund dieser Tatsachen kann man gewisse Vergleiche ziehen.

István Páll